

Ked'kamene plačú. Latinsko-katolícke stopy na gréckom Athose (Druhý diel)

Lucia Laudoni

30. apríla 2022 ✚ *História Kultúra*

pokračovanie I. dielu

Na magnetofónovej páske času je veľa šumu, ale aj veľa krásnej hudby v podobe túžby po svätosti.

Jednou z neznámych symfónií cirkevných dejín je latinský bzukot z Božieho úľa benediktínskych mníchov z Amalfi, ktorí sa oddávali asketizmu na byzantskej posvätej hore Athos. Boli životaschopným latinským štepom na východnom kmeni.

Magistra vitae, učiteľka života, je svedkom, že charizma prvého výrazného duchovného kvetu Athosu svätého Athanasia priťahovala nemenej zelótskeho Kalábrijčana Nikifora Nahého (*il Nudo*). V 12. storočí bolo osadníkov z Kalábie na Athose toľko, že si založili vlastné obydlie s prídomkom *του Καλαβρου*. Dvesto rokov predtým mala na Svätej hore svoje *coenobium* aj sicílska komunita (monastier *του Σικελου*).

Flux z južného Talianska však nemusel automaticky znamenať posilnenie latinsky hovoriacej enklávy na Svätej hore, najmä ak berieme na zreteľ, že *lingua franca* Sicílie a Kalábie bola v 10. storočí ešte stále gréčtina.

Hagiograf Georgios *Aghiorita* (Svätohorec) v zápiskoch z roku 1045 však rozpráva, že brat chrabrého beneventského vojvodu Pandolfa II. prezývaného Starý (*il Vecchio*), ctihodný muž menom Leo (v taliančine *Leone*), vystaval na Athose s pomocou gruzínskych (!) mníchov benediktínsku pustovňu a usadil sa v nej s družinou šiestich latinsky hovoriacich učeníkov. Títo na svojich bohoslužbách modlitebne spomínali pápeža, patriarchu aj byzantského cisára. Cirkev bola jednotná – a zostala takou aj dnes, ak strhneme z jej mystického okna závoj pyšnej schizmy.

Igumenské (opátovo) žezlo prevzal po Pandolfovom bratovi Leovi ďalší *Latinus*, mních Ioannes z Beneventa. Keďže Pandolf II. zomrel roku 1014, k týmto udalostiam muselo dôjsť ešte za života svätého Athanasia, takého dôležitého pre rozvoj miestnej spirituality. Tá spájala rôzne etniká korálikmi na *komboskini* jedinej viery v Krista, ktorý z rybárov urobil Sokratov.

Gruzínsky monastier Iviron bol v počiatkoch vzniku úzko spätý s latinskou komunitou na Athose, obe mníšske spoločenstvá živo komunikovali.

Zdroj: commons.wikimedia.org

Žiaľ, zakladajúca listina Amalfionu nám chýba. Čo však rozhodne neabsentuje, je Giovanniho podpis, ktorý nájdeme na viacerých svätohorských dokumentoch. „*Humilis monachus et abbatis Amalfitanus*“ figuruje na listine z roku 1035 tesne pod signatúrou igumena gruzínskeho kláštora Iviron!

Dávne písmo prezrádza popredné miesto Latinov v athoskej hierarchii a ich celkom neobvyklé väzby s gruzínskym národom. *Responsum* na otázku, prečo práve Gruzínci pomáhali latinským dušiam žijúcim na Athose, by bolo veľmi zaujímavé, obávam sa však, že diera času je v tomto prípade väčšia, než gágor Vezuvu.

O osude kláštora rozhodovali aj prorocké sny. Z riadkov autora kroniky materského opátstva benediktínov na úpätí hory Monte Cassino v talianskej Kampánii Lea z Ostie sa dozvedáme, že na Athose krátky čas žil aj v poradí dvadsiaty deviaty opát Monte Cassina Ioannes. Počas spánku sa mu zjavil sám nursijský *pater patrum* Benedikt a požiadal ho, aby sa z orientálnej hory vrátil späť do Kampánie a zasial tam semeno Kristovej pravdy.

A my sa ako praví hľadači fosílií slov na chvíľu ocitneme v roku 1054, kedy to medzi Východom a Západom vrelo vo veľkom. Ako sa udalosti schizmy prejavili v živote athoských vyznávačov latinskej ortodoxie?

Odpoveď znie prozaicky: nijako. Amalfion zostal v spoločenstve s Grékmi, hoci talianska pevnina súhlasila s ideami reformného pápežstva. Vieme, že v roku 1083 bol igumenom latinskej lýry na gréckej pôde akýsi Demetrius. Medzi rokmi 1118 a 1143 sa Amalfion tešil novým pozemkom z rúk imperátora Ioanna II. Komnéna. Treba ďalší dôkaz o jeho jurisdikcii?

Latinský charakter Amalfionu však podčiarkuje plodná prekladateľská činnosť. Na chodbách miestnej knižnice a skriptória vznikali predovšetkým latinské preklady životov a diel východných cirkevných otcov. Táto kultúrna výmena bola pre celú Cirkev požehnaným dažďom milosti.

Čo všetko obsahovali police amalfitánskej monastierskej bibliotéky? Pýta sa Alexander Karnachov z Petrohradskej univerzity. Keď v roku 1653 navštívil Athos ruský mních Arsenij (Suchanov), zaumienil si katalogizovať grécke rukopisy Svätej hory. Expedícia s požehnaním vtedajšieho ruského patriarchu Nikona priniesla viacero prekvapení. Arsenij medzi manuskriptmi z Veľkej lavry objavil latinsky (!) písané biblické fragmenty beneventskej proveniencie z 10. storočia. Žeby išlo o stratené pierka z amalfitánskej holubice?

Krídla jej spálila rastúca averzia medzi grécky a latinsky hovoriacimi kresťanmi, ktorá žiaľ neobišla ani záhradu Panny Márie, ako sa Athosu hovorí v pravoslávnych kruhoch.

Ikona svätého Benedikta – patróna athoských Latinov.

Zdroj: Philip Halling / geograph.org.uk

Kto dal Amalfionu smrteľnú ranu? Pápež Honorius III. sa v liste z roku 1223 adresovanom Lombardanom v križiackom štáte Negroponte zmieňuje o rebelskom kláštore na gréckom Athose, ktorý je neposlušný apoštolskému stolcu (ergo rímskemu pápežovi). Píše o Amalfione? Nevie sa...

Ďalšou neznámou v tejto rovnici je úvaha, akú liturgiu vlastne slúžili Kristove rybky z latinských jazierok Athosu. Bola to východná služba svätého Jána Zlatoústeho v latinskom či v latinsko-gréckom znení? Ak áno, poznali athoskí Latinovia text Chrysostomovej liturgie z pera pápežovi oddaného latinského prekladateľa na byzantskom imperiálnom dvore Leva Toskánskeho alebo používali svoje vlastné, dnes už stratené formuláre? Do úvahy treba vziať, že sa možno pridržali západného rítu ako ich talianski bratia. Rímskokatolícky kňaz Chrysostom Lipanský oproti tomu uvádza, že typikon Amalfionu bol baziliánsky („klášter s italskými mnichy a typikom svätého Vasila“), a to hrá v prospech východolatskej orientácie týchto duchovných synov svätého Benedikta.

Rok 1287 je medzníkom, kedy *protos* (predstavený) Ioannes (toto meno bolo medzi igumenmi Amalfionu zrejme preferované) začleňuje posledných athoských benediktínov pod ochrannú ruku Lavry...

Jurisdikčnému transferu dáva *placet* aj cisár Andronikos II. Palaiologos. Je to jedna z posledných zmienok o ucelenej latinskej komunite na Athose, pokiaľ nerátame Rumunov, ktorým však v 13. storočí vládla tvrdá päšť slovanských Bulharov.

Aké pohnútky predchádzali definitívnemu zániku Amalfionu? Je to zhasnutá kométa amalfitánskej ekonomickej sily a výmena mediteránnych stráží, keď sa prvou dámou námorného sveta stala *La*

Serenissima svätého Marka? Spýtajme sa inak: boli „latinskí pravoslávni“ (úvodzovky nekladíme náhodne) mnísi dostatočne lojálni teológii podľa separatistického vzoru z konštantínopolskej myšlienkovvej kuchyne? Ako oni sami vnímali primát Svätého Otca? Pokiaľ sa Amalfitáni naďalej s láskou modlili za nástupcu svätého Petra tak, ako pred rozkolom, neskorší byzantskí cisári ich prestali ekonomicky podporovať. Spievali Krédo s interpoláciou *Filioque*, ktorá bola Grékom neznalým latinčiny trňom v slepom oku? Právny jazyk cisárskych gramot o žiadnom perfidnostiach či zrade viery nehovorí.

Katechizmus vo farbách. Steny autonómnych svätohorských monastierov sú živou učebnicou dejepisu.

Zdroj: commons.wikimedia.org

Klesajúci počet Latinov a vädnúci vinič ich liturgie na Svätom vrchu ešte neznamená, že východolatiniský ideál strácal na sile z dogmatických dôvodov. Pravým dôvodom bola politika helenizovaných byzantských autokratov, ktorí si prítomnosť latinských bratov na pravoslávnom Athose viac neželali. Kláštor však nikdy nebol formálne zrušený, rok 1287 priniesol „len“ jeho fúziu s Veľkou lavrou. Latinskí *aghioriti* – svätohorci – v posledných decéniách svojej existencie bývali spolu s Grékmi. Mali len dve možnosti: splynúť s gréckou praxou alebo sa vrátiť na taliansku čižmu a schúliť sa v pápežovej dlani.

Posledný klinec do rakvy Amalfionu však nedali ani Gréci, a už vôbec nie pápež. Amalfion definitívne pochovali hispánski piráti, ktorí v roku 1307 ukradli z opustených budov všetko, čo sa dalo.

A naša konklúzia? Východoobradné kresťanské komunity, pre ktoré vernosť Petrovmu stolcu nie je prekážkou ich staroslávnej byzantskej identity, sú v našich končinách dobre známe. Imperátorka Mária Terézia ich nazvala grékokatolíkmami, zdôrazňujúc, že grécky rítus a katolicita sú dve krídla anjela Jednoty.

Rovnaký princíp pravdepodobne platil pre rôzne latinské mníšske enklávy, ktoré boli na hore Athos unionizované *cum vinculo amoris* s konštantínopolským patriarchátom. Ich existencia bola nádherným svedectvom spoločnej Orthodoxie do čias, kým sa grécky Východ (dlhodobo izolovaný od vplyvu rímskeho prestolu) nezačal topiť v nekresťanskej, nelogickej a primitívnej averzii voči všetkému, čo voňalo po latinských olivách.

Bodkou za agóniou athoských „latiníkov“, ktorým istotne nebola cudzia byzantská liturgia, je veža Amalfionu, vôkol ktorej splašene lietajú čajky – a ich zobáky možno dodnes škriekajú latinsky...

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/ked-kamene-placu-latinsko-katolicke-stopu-na-greckom-athose-druhy-diel/>